

(ఖండకావ్యము)

గ్రంథకర్త

పంగనామముల రామచంద్రరావు

కవితా కుటీరము, తిలక్ పేట - గుంటూరు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరముద్రాక్షరశాల, గుంటూరు.

1933

కృతిసమర్పణము.

లవముప్పొంగని ముద్దరాలు సరదాలన్ మున్ని
తేలాడు భీ। రువు క్రొంబూవు మిటారపుంబడుచు
తీరుల్ గల్గు నాభార్య నా। కవితాసుందరి గోర
నిచ్చితి గృతిం గన్యాళలామం "బశో।కవనం"
బల్లుడ! యేలికొమ్ము శుభవీక్షన్ వేంకటేశప్రభూ!

గ్రంథకర్త.

నానాటం గవితావిలాసరచనా నవ్యత్వ మంచుం
గవుల్ । దీనంబై చవిలేని చచ్చుకయితం దిండిం
బ్రసాదింపగా । దీనం దీఱదు మాకు నాకలి; భవ
ద్దివ్యామృతాహార మో। శ్రీనాథా! మఱిలేద!
నోరుచవిచచ్చెన్ నీ గుమాయింపుకై॥

ఇల్లాలైన రసోల్లసత్కవితతో నేనందనోద్యానవీ।థు
ల్లక్షించుచు నుండెనో సురపతిస్తోత్రంబులో నుండె
నో। అల్లాడించుచు నుండెనో కవిని శుక్రాచార్యు
మాటల్లికన్ । దల్లీ! ఆంధ్రమ! పోయి తెమ్ము కళ
కూతం బీయ శ్రీనాథునిన్॥

(1) ప్రజాహృదయము దాకువాడు కవి. కదలించువాడు కవిరాజు. తినివేయువాడు కవిసార్వభౌముడు. ఎవరి పద్యముల చక్కదనమును మించి యితరు లెంతవారైనను దిరుగ వ్రాయ లేరో వారు కవులు. ఎవరి కవిత వినుటకు నోట వల్లించుటకు భాషాభిజ్ఞులు సాధారణులు నిర్వురుగూడ గుతూహల పడు చుందురో వారు కవులు. (2) తొందరగా నర్థముగానివ్వని నేటి వ్రాతలలో నత్యధికమగు భావపుష్టి కనుబడుచున్న దనుట రసజ్ఞుల ప్రతిభను నిందించుటయే. (3) 'ఎంకిపాటలు' వంటి వ్రాత లాదరణీయములు. (4) గద్యమునకు లేని ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము పద్యమున కెందున్నదో తెలిసికొని వ్రాయుటయే కవిత. (5) ఈకావ్యము 1926 లో వ్రాసితిని. ఈ వ్రాత యిప్పుడు నాకే యంతగా నచ్చదు. అయినను వెలువరించితిని. విమర్శకులు కఠినముగా విమర్శించి సరియగు త్రోవ నాకు జూపవలెనని మనవి.

నా విషయము.

గుంటూరుమండలములోని పొన్నూరు సమీపమున నుండు కట్రెంపూడి నా జన్మస్థానము. 1908 లో నా సోదరుడు వేంకటసుబ్బారావు నేను మా తలిదండ్రులు లక్ష్మమ్మ లక్ష్మీకాంతరావులతో ఈతెల్లచదువుకొఱకు గుంటూరు వచ్చితిమి. 'బస్తీ' కాపురముతో నిల్లు గుల్లయినది. పేదకుటుంబము. బ్రాహ్మణులము. వైష్ణవములేని గోలకొండవ్యాపారులము. కాశ్యపసగోత్రము ఇప్పటికి 20 ఏండ్లనుండి గుంటూరు 'లౌక్ హైస్కూలులో నుపాధ్యాయుడనుగా నున్నాను.

పం. రామచంద్రరావు.

రాసున్న యొక ఖండకావ్యములోని పద్యములు.

దేవతాగృహపురంధ్రిపూజలందెల్ల పసుపువాఱిన కాళ్ల
బారముడువ । మెఱగు కుంకుమబొట్టు పుణ్యాంగనలలోని
మాతృత్వమును బరామర్శ సేయ । గంధసీమంబును గౌగిలిం
చుచునుండ వేల్పుటేటిపసిండి విరులదండ । పఱపైన యొడలి
పై బ్రకాశించుచుండంగ బ్రస్ఫుటస్వచ్ఛలావణ్యదీప్తి । పచ్చ
పచ్చికపట్టీల పల్లవములు । దంతముల మధ్యమందు నృత్య
మ్మ్మసేయు । నూరుచుండెను గల్పకకుజమునీడ । గామ
ధేనువు రాజమార్గంబునందు॥ (1)

లాంగూలాంతికమందునన్ నిలువ నుల్లాసంబుతో భర్త, సా
రంగాంకానన మొప్పచుండ నెదురై రాజ్ఞీలలామంబు తా
ముంగౌమ్మోరగ నుండ—మధ్యమున జూపుం దేటలం గన్పడెన్
సింగారంబుల వేల్పుగిడ్డియనుగుంజిన్నారి పౌన్నారియై॥ (2)

మేలిమి పన్నెచక్కనిది మీనుసిడంబరదంబుపూవజీ । రాలము
లేక కైకొనిన యాఱవబాణము వేల్పుగన్నియల్ । వ్రాలెడి
యాటలందు దళవాయి మునీంద్రుల కంటిచూపు మొత్తాల
మిరాశి బాల్య మెలదాటుచునుండె భవాని వ్రేల్మిడిన్॥ (3)

తమ శృంగారరసార్ద్రగీతికలచేతం గాముకుల్ గిన్నరప్రమదా
రత్నము లందు మన్మథవికారం బింతపుట్టించి సన్నమఱుంగుం
జలతారుటంచు మొలచీనాపట్టుమేల్పావడన్ । సముయుస్ఫూర్తిగ
బైకినెత్తెదరు లజ్జాదృశ్య మీక్షింపగన్॥ (4)

పశుపతి నిషణ్ణుడయ్యె దపస్సుకొఱకు । సౌరభమ్ముల చలి
గొండచఱియయందు । గంగపయిన్ వ్రాలు సరళవృక్షములనీడ ।
బులిశకళాసంబు జఘనమండలము నలమ॥ (5)

అశోకవనము

అధ్యాయము ౧.

అశోకవనములో హనుమంతుడు ప్రవేశించుట సీతను జూచుట.

అంభోధిప్లవనావతీర్ణుడయి దైత్యప్రాజ్యలంకాపురీ।
శుంభద్గోపురలంకిణిం బెనగి రజ్జుల్ మాపి యన్వేష
ణా।రంభుండై సురబంధనాలయములుం బ్రాసాదముల్
సూచుచున్। సంభూతక్లముడై కపిప్రవరు డాశా
బంధమున్ ద్రెంపుచున్

చూచితి లంకలో గగనచుంబిమహోజ్జ్వల తుంగ
సౌధనై।శాచర కేళిధామముల జారుసుమోపవనంబు
లందు గ్రీ।డాచలశృంగకుట్టిమచయంబుల బుష్పోద
రిండ్లయందు దీ।ర్ఘాచతురత్వరీతి బొడగట్టదు జానకి
యేమి హేతువో

రావణానీతయువతీకారాగృహముల।శౌనసపుటిండ్ల
మచ్చుల బయళులందు। సందుగొందుల గంటి మా
జనని గొఱకు। నిష్ఫలారంభ వేదనాన్వితుడనైతి

కపిసంఘుంబులతో బడాయి వలుకుం గచ్చుల్
మహేంద్రాచలం। బుపయిం జేసితి.,రామచంద్రుని
సతిన్ భూదేవిగారావు గా। నుపు నారావణు పేరి
బెబ్బులి కడన్ దుఃఖించు గోమాత లో। కపవిత్రం
గనివత్తు" నంచు నకటా! కాన్పింప దెప్పట్టునన్

పఙ్క్తికంధరపట్టణాభ్యంతరమున। నరసితి విదేహరాజ
వంశాభిజాత।బొడమె కన్పట్ట దింకబైపాలముజూతు।
రాజబాహ్యోపవనవృక్షరాజినడుమ

* వ॥ అని కొన్నివట్ల గోచరంబును గొన్నింట
నగోచరంబును నగుచు మార్జాలసదృశస్వల్పరూపం
బున దిరుగుచు సీతాన్వేషణనిష్ఫలప్రయత్నంబుల
విసివి, వేసారి, దీర్ఘనిశ్వాసంబులం బుచ్చుచు కిత్త
మనసునంబోయిన శ్రీరాఘవేశ్వరుం డేమిగా
దలంచునో యను పరితాపంబున భావోపభావంబు
లల్లడతల్లడం బెట్ట నాత్మాధిగతపూర్వధైర్యంబు
కుంటువడి తదవస్థాదోషంబు గమనమాంద్యంబున
నావిష్కరింపజేయుచు స్వామికార్యనిర్వహణదీక్షా
భరితహృదయుం డయిన రామదూత యగు
హనుమంతుండు పోయి పోయి,

మొగలిపూరేకుపుప్పొడిదుమారము గ్రమ్మి పసిడి
కంచెలు చుట్టు బరిఢవిల్ల । శుద్ధచంద్రోపలసోపాన
సుందరక్రీడాసరస్సుల క్రేవలొప్ప । జలజబాంధవ
పాదసంచారముల కింత శ్రమము జేకూర్చెడి శాఖ
లెలయు । సహకార వకుళ వృక్షభుజంగులను గూడు
సుకుమారలతికల చొక్కు లొలుక । బనసపాటల
నీపాదిపాదపముల । లెక్క మిగులు నశోకముల్
చిక్కవెట్ట । నొప్పు పుష్పవనసీమ మొందు
చూచి । తిరుగజొచ్చెను హనుమ వైదేహికొఱకు

దానవేంద్రుని కేళికోద్యానమందు । వేల్లితలతా
కుడుంగముల్ వృక్షకములు । పిల్లకాలువలుం దాటి
పెరిగియున్న ।సమధికాశోకతరుల జొంపములలోన

కుటిలాత్మల్ కపిసూకరద్విపముఖుల్ కూగ్యాసబాధా
సము । త్కటతాభావలు మందుకోదరలు మాద్య
న్నీలమేఘప్రభా । పటలాంగుల్ వికటాట్టహాసలు
క్రుద్ధాభావానుసారస్ఫుర । న్నిటల భ్రూకుటులంబుద
స్తనితవాణీధోరణీభీకరల్

సెలవులందున శాతదంష్ట్రికలవారు । ఘుర్ఘురన్నాసికా
పుటగుహాల వారు । చికిలి వెట్టిన పాఱనాలుకల
వారు । రాక్షసస్త్రీలు పూవ్రుటీరముల దరుల

పదిపదునై దుమంది దృఢబాహులు గల్గిన యోడు
మూక ష। ట్పదమధుపానఝుంకరణపేశీరుతంబుల
తోడ నీడసం। పద లిడు నయ్యశోకములపట్ల
బాడంగని తా నదేమొ చూ। చెదనని వానరేంద్రు
డవశిష్టసముత్కలికావినమ్రుడై

పూబొదల జీబులందు రాముని గుణాఢ్య। దిరిసె
నపుబువ్వవంటి మాతృస్వరూప। నలయు గాలింతు
మందభాగ్యులకు నెపుడు। శుద్ధకార్యఫలావాప్తి
చుక్కయెదురు

అని తలపూని సంశయ మహాంకృతిగొల్పగ మోడు
వెట్టునె। మ్మనము చిగిర్చుచుండ హనుమంతుడు
వారి సమీపభూమికిం। జని సడిలేక నిశ్వసన
సాంద్రిత గొంత సడల్చి యోలముం। గొన
నవమల్లికాసురభికోమలకుంజగుహాంతరంబునన్

అమిత్రోగ్రత్వముగల్గు సింగములచాయన్ లేడి
మాడ్కిం బ్రపం। చమనోమోహన భోగబోధక
కళా చంచత్పిశాచీ కదం। బములో వైదికవాణి
వోలె భయకంపంబెత్తి యల్లాడుచుం। డె మహా
సాధ్వి కఠోరరాక్షసవధూటీమండలాసీనయై

దానవీపరుష వాగ్దండహన్యమానయై శ్రీరామఘన
కృపాసార • మెంచు । నసురాంగనావరిహీన
చంద్రిక లొప్ప •రఘువరపాదపృడభ్రమముదలంచు!
రావణాసురకథల్ రాక్షసస్త్రీలెంచ శ్రవణపుటంబు
హస్తమునమూయు। భర్తృప్రతాపదుర్వర్ణనంబులు
విన నోడుచు మనసులో నదిలకొనును సాంద్ర
విషయార్తిలోన నిశ్చలితయైన । ధ్యానయోగిని
మాడ్కి సీతాశుభాంగి । రామ — శ్రీరామ
రఘురామ — రామ యనుచు । రామజప
మెంచుచుండె ధైర్యంబు విడక॥

అకలంకంబు కడుంబవిత్రము విచింత్యం బాత్మ
తత్త్వప్రబో । ధకమార్గోగ్రతమః ప్రయాణమున
కుద్యత్ప్రాణదీపంబు లో । కకుజంబందున శాంతి
నీడమున మోక్షస్వైరగానోల్లస । త్పికరాజంబగు
రామనామము వినెఁ బ్రీతిం గపిశ్రేష్ఠుడుఁ॥

మంటిలోనుండి వెలువడు మణులరీతి। ముదుగు
మబ్బుల మెఱుపుతుంపురుల పోల్కి। భీకరాసుర
కాంతల మూకనుండి। రామతారకనామస్మరణము
వెడలె.

పాపనివారకం బయిన పాపనిశాటసతీప్రలాపవాక్।
క్షేపకమంద్రకంఠపరిఖేలదచంచలరామనామముఁ।
దేవకు దేవకుఁ వినుచు దేలికవర్ధమనస్సు వేడ్కతో।
రూపడుచుండగా గపివరుండు దరస్ఫుట
నిశ్చయాత్ముడై.

చెలగి శాకధ్వనిఁ రాక్షసీజనంబు। పదువులో
నుండి 'రామ' శబ్దంబుపలుకు। మృదుమధురవాణి
యెవరో చూచెద నటంచు। నంజనాపుత్రకుడు
శింశుపాగ్ర మెక్కె.

సహజవిపులాంగకములు పెల్చిన గరంబు। చిఱుత
వఱచుచు నొక కొమ్మ చిగురునందు। గుబురు
టాకుల చీకటి గూడులోన। మర్కటవతంసు డుండె
సంభ్రమముదొలక

ముడిచినమూతితో గవులు పోయెడు ముద్దు
పసందు గూనుతో। విడిచెడు కొంకుతో నడచి
పెట్టిన గొప్పదనంబుతోడ న। ప్పడుచు గడిందిజోదు
నిరపాయముగా నుపవిష్టుడై ముదం। పడి
నునుగ్రొత్త కెంజిగురు మవ్వపుటాకుల సందు
త్రోవలన్॥

భువి సంసారకఠోరబంధవిషయంబుల్ పట్టిపాలార్చు
చు । న్న వివేకంబున నుండు జ్ఞానివలె నిండా
భాషణాలోలదా । నవకాంతా జనమధ్యమందున
దృఢానందంబునన్ రామనా । మవిలాసంబున
నుండు సీతను జగన్మాతం గనన్ దూతతాన్ ॥

మాసినప్రాతచీర రుచిమత్త్వము పోయి వనీరజశ్ఛటా
ధూసరమైన దేహము విధుంతుదపీడితపర్వచంద్రబిం
బాసహజాననంబు మొగమందున జిడ్డులు వోయి
ధూళిచే । వాసనగొట్టగల్గు పయి వ్రాలుగురుల్
గపిగాంచె జింతతోన్ ॥

చెమటలోడ్చెడు చిన్న చిరుగువాటిన పైట బిగు
వొత్తుకోళ్ల యోపికలు దనర । బసిమి వాడిన
ముఖపర్యంతమందెల్ల దెలికంటి నీటిముత్తెములు
గాఱ । నలకలాటలలోన నలగి కుంకుమబొట్టు
కెందూళితుంపురుల్ గెలన జింద। నపపోషణాబ్దైన
యుడపచింపిరి జుట్టు బిల్లగాలులు గజిబిజి యొనర్ప।
బహుళదీర్ఘోష్ణ నిశ్వాసపల్లవముల । దఱచు వేయగ
నాసాలతామతల్లి । జాలిపుట్టించె రాణివాసంపు
టబల । భరతమాతకు బుట్టిన పసిడిసీత॥

* వ॥ వెండియు నాంజనేయునికి

ఒడ లుప్పొంగగ గుండె నీరువడె ధైర్యోత్పార్జ
నానంద చం । ద్రిను కాంతిం బ్రసరింప
మంచుముసుగుల్ దోడ్తోడ వర్షించె నా । బిడ
కన్పట్టిన సంతసంబు మదిలో బింబించినం దల్లడం।
పడె గీశుండు విదేహరాజతనయాప్రాప్తోరు
కష్టంబులన్॥

కనులన్ నీరు స్రవించినం బయిపయిం గాంతా
ముఖోద్దీర్ణ మో । హానరామాత్షరవృష్టిచే దడిసి
ముద్దయ్యెం గడున్ లోన భ । క్తుని కన్యంబు
స్ఫురించు నే భగవదాందోళామృతాపూర మజ్జనమే
కాని నిసర్గదృష్టులుగదా సద్భక్తులున్ సత్కవుల్॥

* వ॥ ఇట్లు గొంతసేపయిన వెనుక

రామనామోక్త భక్తి సంభ్రమభరంబు । రామ
కార్యంబు భగవదారాధనము న। గలవిశేషంబులుగ
దోచి కన్నువిప్పి । రాముదేవేరి గనజొచ్చె
రామదూత॥

ప్రభుతలందు వశోధుని ప్రభుతవోలె। శబ్దములనెల్ల
నోంకార శబ్దముగతి। నాగరకతలలోన హైంద
వునిదివలె। నాదుగుంపున వరలె శుభాంగి సీత. .

రాముని విశ్వమోహనవిరాజదమూల్యగుణాభి
రామునిన్। నేమముతో దలంచుచు వినిర్మల
నామము బల్కుచున్న నా। కామిను లెల్లరుం
దమ వికారపు జేష్టలె కాని రామనా। మామృత
మిచ్ఛగింపరు గదా గతజన్మవికర్మవాసనన్.

అంగనాజనప్రసంగాస్వాదనుస్థిరబుద్ధి యెవ్వారికి
బ్రొద్దుపోక। యెవ్వారి కశ్రాంత మీప్సితాంత్యా
వధి సంసారవహన దీక్షాప్రసక్తి। అతిమాత్ర ధన
సంచయాభోగ గరళైక కేళికెవ్వారలు క్రిమి
కులంబు। దేహపోషణ మితి దెలిసి యుల్లంఘించి
యెవ్వారు పెనుదిండి నిచ్ఛగింతు। రైహికామోద
సంధాన మనెడి బురద। ముచ్చటం గొను క్రోడ
సమూహ మెవరు। అట్టి నిర్భాగ్యనరులకు బట్టు
వడునె। 'రామ' బీజాకురానంద రాజ్యఫలము.

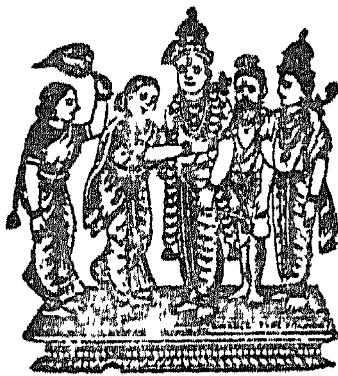
సర్వ సర్వంసహా చక్రవర్తిపదంబు వెగటుజూపుల జూచు వెఱ్ఱివాండ్రు। భరతమాతకుగల్గు ప్రవిమల వ్యక్తిత్వ మూటాఅనీయని మోటుజనము। గొడ్డు టంబలిలోన గూఢపాయసభక్ష్యసరసాన్నరుచు లెంచుసన్నకారు।పూబోడివలపుజూపుమిటారముల లోన బిడ్డలేజూపుల బెనచుబడుగు। లలనిరా డంబరులు దరిద్రానుభవులు। మానరహితులు మితభాషులైనవారు। రామనామ బీజాక్షర కామ ధేను దుగ్ధముల కానపడు ప్రబుద్ధులు ధరిత్రి।

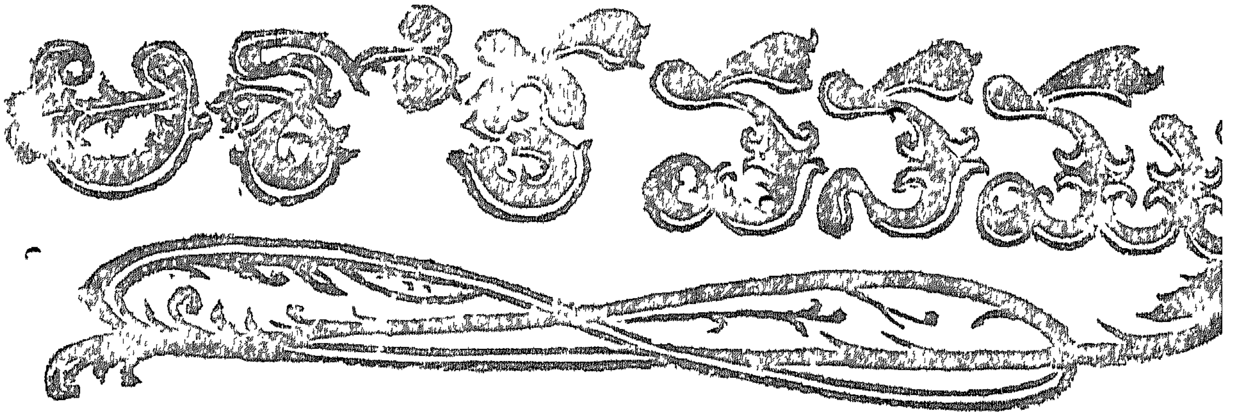
* వ॥ భగవద్భక్తిమంతుండగు హనుమంతుండు సీతావస్థం దిలకించుచు. గరుణాతరంగితహృదయం బున బరివేదనంబు నొందుచుండె నంత

ఉదయపర్వతశిఖరోపవిష్టుండయి యసురపై గ్రోధ రక్తాక్షుడయ్యె। క్రమముగా నెగసి వృక్షస్థలంకా పురిదాటె దెవ్వగను సాధ్వసముచేత। జానకీవనముపై జనుచు నారటపడి వారివాహమున గన్నీరుగార్చె। గగనంపుగొన జేరి కడకు శాంతామర్షదీప్తిమంతు డయి సాత్త్వికభయంబు। గొల్పు బోధనవిజ్ఞాన గురువుపోల్కి। దైత్యుచేపడి కలగు సీతను గుఱించి।

పతికి దెల్పబోయెననగ బశ్చిమాబ్ధి। నంశుమంతుడు
సేరె బ్రయాణదీక్ష॥

లలితానందకరప్రపంచమును లీలలోఁవు పెండ్లింటిలో
విలసన్నాస్తికభావనావిషయతృప్తిప్రాప్త మృష్టాన్న
మాగ్గలమెక్కించిన కాలపూరుషుడు మైకంబేర్పడఁ
దూగి నిద్రితెనా జీకటితాఱుక్రొంబురద చిందెఁ
లోకమందంతటఁ॥

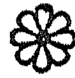

అధ్యాయము ౨.

సీతా రావణ సంభాషణము.

* వ॥ ఇట్లు పర్వీన తమఃపుంజంబు లోకంబు నంధీభూతం బొనర్చియుండ నంతలో శీతమయూఖోదయం బయ్యె

లోకమంతటను సమాలోక్యమయిన। పండు
వెన్నెల దోచె నాపాపమేమొ। రాక్షసేశ్వరహృదయ
నిర్భరపరాంగ। నావగత మోహతిమిరంబు లడగ
కుండె॥

అరయ బైపెచ్చు ప్రబలత్వ మందుచుండె। నీటి
చినుకులగ్రాగు నూనియవితాన। యామినిభోజన
క్రియానంతరమున। సురభితాంబూలచర్వణ శోభి
యగుట॥

* వ॥ ప్రపత్తిథమంబున లంకావట్టణాభ్యంతరమున దననిడువాలుజూపులం బ్రసరించునపుడు శ్రీరామ సతీవేదనాదూయమానుండై కోపంపు మొగంబు వెలింబఱచె నను విచికిత్స నుత్పాదించుచు దేజోమయుండైన చందురుండు కొన్ని నిమేషంబులలో నాత్మశరీరహేమఘటంబునుండి వెడలు వినిర్మల సుధాధారాపూరంబుచే గువలయ కశ్మలత్వం బంతయు బరిక్షాళితంబొనర్చె. బ్రహ్మాండం బను నీడంబునందుండు ప్రాణిచకోరంబులకు హాయి కూడువెట్టుచు నేతన్మాత్రానందానుభవముబట్టిజగ ద్వ్యాపకపరబ్రహ్మస్వయంప్రకాశ తేజఃపుంజంబుల నిస్సమానతగూర్చి జ్ఞానధనార్జనపరులగుముముక్షు వుల భావబంధంబుల జిక్కించుచు బ్రతిభామధురం బయిన కవితారచనావిచారంబున సత్కవీశ్వరుల నిర్మగ్నులం జేయుచు నీతిగంధానుబంధం బెఱుక లేని యనాత్మవిద్యార్థులై దేహభోగలాలసులగు దుండగీంద్ర కుదేరికంబు సేకూర్చుచు దిగ్భిత్తికల నొత్తుగ బాలవెల్ల బూతబూయుచు బండువెన్నెల యెల్లెడ నిండుకొనియుండునపుడు॥

కౌముదీ నిర్మల కమనీయకార్పాసకూర్పాసమును మేనగూర్చి తొడిగి। తెలుపువెన్నెలతేట జిలుకు

చుండు జిలుఁగు జలతారువలిపంబు సవదరించి।
సహజకోపాంశుభాస్వరమైన ముఖసీమ గలయ
విభూతిరేఖల నమర్చి। శంభుపూజావిధాచతుర
హస్తంబున ఘటియించుచు విలాసగమనయుష్టి।
వేల్పుమగనాలి జిటికెనవ్రేలబట్టి। నర్మభాషలతోడ
జిర్నగవుతోడ। మన్మథపిశాచనిష్పీడ్యమానుడరిగె।
రావణుడు జానకీపతివ్రతను జూడ॥

వాసనల జల్లు శీతలవాయు వోలయు। రావణేశ్వరు
డంచు ,పారా' నెలంత। లోడఁలు సవరించుకొనుచు
బ్రత్యుద్గమనము। నేసి తెచ్చిరి దైత్యుని సీతకడకు

రక్షోనాథు డుదగ్రకాముకవికారంబొప్ప భ్రూవల్లరి।
విక్షేపంబు ముసుంగునవ్వుల పసల్ వీక్షావిలాసం
బులుఁ। దక్షత్వంబున జూపుచుఁ దరుణితో
దారాడుచుఁ రాగ బ్ర। త్యక్షంబయ్యె దమో
వికారు డని సీతాదేవి యెగ్గించుచుఁ॥

మాపుంజీరచెఱంగుపై ముసుగుతో మార్గొమ్ముతో
గెంపువా। జ్జాపుల్ వేసిన నీలికన్బొమలతో లా

లోపలన్ జీవితా। శాపాశోచ్ఛ్వసనంబుతో రఘు
కులస్వామిన్ స్మరింపించు డీ। తాపూర్ణత్వముతో
గృశాంగి దురవస్థాదుఃఖ వర్తిల్లగన్।

కనుగెలంకుల నగవుమొల్కలు దలిర్ప। మిడిసిపడు
చున్న రాచడాంబికములోన। బెగడు బేలతనంబు
ముప్పిరిగొనంగ। నమ్మహాసాధ్విగనె రావణాసురుండు

ముసుగు బయ్యెద ధోలప మార్గోమ్ముదిప్ప। నలతి
రక్కసు డేమిసేయంగలేమి దూరమున మల్లెతీవ
చందువున నిలిచె। నగ్ని నేభంగి జెదవురు వంట
నోపు॥

అహాఽహా ముందు రామచరణాంబుజసంస్మరణావధా
నధూ। ర్వహాత యొకింత సన్నగిలె రక్కసి రాక
దటీయ భావణ।గ్రిహాణపు బోక సీతకు___ బరాకు
వడెన్___మన సెంత మోసగా। డహావా! దురావ్యా
డా మునులకైనను జిక్కడు లోంగదియగన్॥

అసమర్థత్వవుఁడివి కొంకు సరసవ్యాహారభంగీకళా।
భ్యసనంబుఁబయిపూత నవ్వు నటనల్ పంచాస్త్రు
ఱెక్కించు నె। స్త్రీ సమానంబుగ నేకమై దనుజునిం
బ్రేరేపి రప్పించె నో। యయ్య సురాపానవు గంపు
నోటను నసభ్యంబైన వాగ్ధోరణిన్॥ 50

—♦ రావణుడు సీతతో సంభాషించుట ♦—

తరుణీ! రాచరికంపుదొందరలచేతన్ మాటికి న్మా
టికిన్। సరసోద్యానవనంబులోని నిను గాంచన్
వచ్చిపోనైతి ని। ద్ధర సంసారము రాజ్యపాలనము
నీదన్ రాని బంధంబు లీ। చెలియే సౌఖ్యములోఁదుచ్చ
చుండును గదా చిత్తస్థితుల్ మాటినన్॥

తనువనుకొల్వులోపల సతంబు శ్రమంబున నంటి
యుండు నీ। మనసను లంచగొండి నెటూ మన్నన
జేసి వశీకరించినం। గనుపడు నీప్రదేశమె వికస్వర
కేళివనంబుగాగ నీ। వనితలె చెల్మికత్తెలుగ బాడు
మనస్సె యజయ్య మేరికిన్।

* వ॥ ఆ మహాపతివ్రత యా దుర్మార్గుని మొగంబు
సూపోపక తృణలేశం బొందు గ్రహించి వాని
నుద్దేశించి పలికె

సీత:—

లంచగొండితనంబు దుర్వంచనంబు । నమరికె
నెఱుంగువారు లంకాధిపతులు। వారికి మనస్థిరత్వ
మేవంక గలదు । అరసి చూడంగ శూర్పణఖాగ్ర
జులకు॥

రావణుడు:—

సాభిప్రాయముగాగ శూర్పణఖతో సౌదర్య మెగ్గిం
తువా । హా! భీరుత్వము గూడ దెవ్వరికి మో
హంబున్న జేపట్టరా । దో భామామణి యేరి
నైన నయినన్ దోసంబు మావంక నే । నా
భావించుట — చంద్రికా సుభగచంచద్గాత్రి !
నీలాలకా॥

సీత:—

ఛీ! మృషాలాపమగు నాల్క చీలునేమొ। త్రిభు
వనాకర్షకరమహోత్కృష్టసుగుణ। పూతచరితుండు
యువతుల ముద్దుబిడ్డ। అగ్నిపరిశుద్ధ రాము
దూఱాడ నగునె॥

రావణుడు:—

అలకపల్కుల గఱకుముల్కులను గొనిన। సరస
భాషామృతకణంబు జల్లుచున్న హృదయపుష్పంబు
వెదజల్లు ప్రేమ గంధ। మంగనాజాతి సృష్టి
యత్యద్భుతంబు॥

సీత.—

మొగమున బేడనీళ్ళు పడమోదిన నిర్మలవాసనా
మిళ। న్మృగమదచందనద్రవమురీతి దలంపగజేయు
మోహాపుం। దెగులున బెద్ద చిన్న గణుతింపగ
జాలని పూరుషాధముం। దగ సృజియించి బ్రహ్మ
పురనాయకు జేసె నదెంత చిత్రమో!

*వ॥ అని యిట్లు కొంతవడి నివురుగప్పిన నిప్పును
సమిత్ప్రవృద్ధం బొనర్చి శిఖాత్యుష్ణంబున నోర్వ

లేకుండు జడుని తెఱంగున రావణుండు మోహా పిశున దుర్భాషణంబు లాడి యార్యావర్తధర్మం బగు పాతివ్రత్యంబే సాకారంబై యెదుట నధి వసించియున్న వైదేహిచే గఠినవాక్ప్రహారంబులం బడి తుట్టతుదకు

రావణుడు:—

ఆర్యావర్తము బాసి వచ్చితిరి రాజ్యభ్రష్టులై
స్త్రీలచే। భార్యాభర్తలు మీర లందు మృగ
రూపం బొందు మారీచుచే। వీర్యక్షీణతబోయి
యుండు బతి నీవిశ్వాసముగ మానుచుగ।
ధైర్యంబుం గొని యుండు నీకిట గొఱంతల్ లేవు
చంద్రాననా!

పోయిన వాడు పోయె నిక ముందయినన్ బ్రతు
కంతకాలముగ। హాయి సుఖింప జూచికొను
మబ్జముఖీ! వనితానురాగసం। ధాయక సౌఖ్య
మార్యమము మనఃప్రభవాగమహేతువైన యీ।
ప్రియము దివ్యరాజ్యమును బట్టము గట్టుము
రాజభోగికిన్।

మగడు సజీవుడైనను సముంచితరాజ్యసుఖానుభోగ
ముల్ । దిగవిడి వచ్చువాని సుదతీమణి! యేగతి
నేలికొందు వి।మ్మగు బిగువెత్తుజవ్వనము నాజ్యము
• బేదతనంపుబూడిదం । దగిలి వెలార్తువే ప్రభు
హుతాశన తృప్తికిగాక కామినీ!

* వ॥ అని యిట్లు పలికిన యనంతరంబున

సీత:—

అఖల రాజ్యజనాళి యనుభవంబుల గొను మిత
సౌఖ్యభోగసంయుతులు వారు । రాజ్యభోగాళి
దుర్మదులైన సోదర భూపాలురను జూచి పొగులు
వారు ॥ భగవత్ప్రసాదిత పరిపాలనబుణంబు మత
నీతి దీర్పంగ మనెడివారు । బ్రహ్మార్పణం బంచు
రాష్ట్రప్రజార్థంబు ప్రాణంబు లిడు మహాప్రభులు
వారు।భార్యగా గైకొనక మాతృభక్తితోడ । రాజ్య
లక్ష్మి భజింతురి మారాచవారు । అట్టివారికి
రాజ్యంబు మట్టుపడిన । ననుకొన రొకింత —
పైన సౌఖ్యావహంబు॥

హారిణరూపంబుగొను రాక్షసాధముండు ! ఆర్య సుక్షత్త్రియుం జంప నలవి యగునె?। ఏకపత్నీవ్రత త్వాద్యనేకసుగుణ । సప్తజిహ్వాలమాడి మసాప మగును।

ఆఋషిప్రోక్తధర్మానుశాసన మను చిత్రంబునకు నెల్ల జీవపుష్టి । మానవతీ జీవితానంద లతికను బరువు లెత్తించెడి ప్రాకుగొయ్య । ప్రాణనాథ నికృష్టపరుషచేతశ్శిలా మహిమంబు గరగించు మంత్రయష్టి । భవబంధవిచ్ఛేదపరమాత్మ తాదాత్మ్య పటుసాధమువకు సోపానపఙ్క్తి । భర్తృ సంసారమనియెడి వాటచేని । కులుకుబ్రాయంపు బడుచు బిట్టలను దలుము। గాపు వెట్టిన యొడిసాల గడ్డయనగ । నగ్నితుల్యపాతివ్రత్య మలరు మాకు॥

జముడైనన్, రసవద్విలాస సముదంచద్భార్యన్ జేపట్టియున్ । విడియాకుల్ గ్రహియించి దుశ్చరితుడై వేశ్యాప్రియుం బొందినన్ । బడుగుం బేదతనంబులో నలిగినన్, భర్తన్ విడం బోవ రె । స్నాడు మా యార్యసతీమతల్లుల కలజ్జాకరంబిదే యుద్ధరన్-

జ్ఞాని మొగమున బ్రహ్మతేజంబుకరణి । తులసిలో వైద్యుతాకర్షవిలసన మటు । ప్రథిత గంగాధునీ పవిత్రత్వమువలె । సాధ్వియం దగ్నిశక్తి ప్రచ్ఛన్న వృత్తి॥

నిగుడుగప్పిన నిప్పంటదగ దొరులకు । నాడుదైనను సింహంబు హత్య కసదె । తపసికిని బతివ్రతకు భేదంబు లేదు । అంగబల పరిచ్ఛేదకం బాత్మ బలము॥

లంకారాజ్యవసన్నిశాచరుల వాల్లభ్యంబు నీ మోమునన్ । సంకేతించు పితామహార్జున గుఱిచి విస్తారంబనన్ రాదు మీ । నాంకావిష్టుడె యైనచో ప్రభువు ప్రాయంపుం జెలుల్ వీధి నిశ్శంకం బోదురె దివ్యమార్గచరదీప్తావర్తి రాజేకదా !

విపుల సమస్తరాజ్యపృథివీ మహితాయత సౌధ మందు దీ । పపుగొడి పాలకుండు; తన పాలిటి పోకయె గాజు కుప్పె యే । రుపడును వాని తెల్పువలె నిరోధము లేక బహిర్గతంబులై । నృపచరితాంబుధిం బ్రజ గ్రహించుగదా సుగుణోపలంబులన్॥

కనుపడదు గాని కాముండు మనకు రాజ। కీర్తి కాంతను హరియించు ధూర్తుడతడు। ఇల మహా మహులతని జయింపగలరు। ఆత్మనిశ్రేయసమె పురుషార్థదృష్టి॥

చతురుదధిమధ్య లంకాప్రశస్తభూమి। ధర్మదేవత నాల్గుపాదముల నడవు। పరసతీమోహరోగావసరము నందు। నంటి సేవింపు రామమంత్రౌషధంబు॥

దశరథరాజేంద్రు ధర్మవర్తనుమించి యెంచి యొక్క తెకై మైపంచి యిచ్చె। విశ్వవిశ్వంభరావిమలసంఘ నిబంధనారామమున నెత్తె నమృతసరసి। శూర్పణఖ మిటారిచూపుల దపియించి నిందించుకొనియె జక్కందనంబు। బ్రకటశృంగారసామ్రాజ్యపీఠస్థుని బంచాస్త్రు గుప్పిట నుంచుకొనియె। నఖిల సద్గుణ మణివికాసాంచితుండు। ఆదిగర్భేశ్వరికి ముద్దుటల్లుడయిన। యేకపత్నీవ్రతుండు నాహృదయవిభుడు। రామచంద్రుడు మార్గదర్శకుడు నీకు॥

మున్నెన్ మిన్నును గానకుండ జరియింపంగూడ దే
మాత్రమే । మున్నెన్ రాజ్యము; రాజ్యపాలన
విధానోత్కృష్టమాద్యన్మణిన్ । వన్నెల్వెట్టుము
సత్పవిత్రసపు సానన్ — నీవయిం జాలి నా ।
కన్నయ్యా ! పద పోద మాప్రభుని పాదాబ్జంబులన్
ప్రాలగన్ - 75

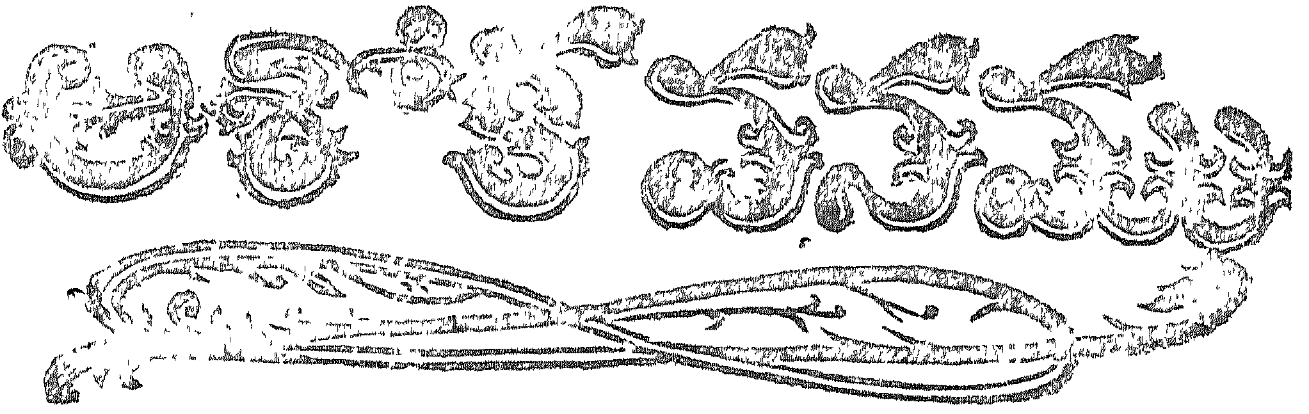
రసము మాఱంగ నూతసరసజవప్రసారమున శ్రోత్ర
హృదయంబు జలదరించు । నట్లు నిట్టనిలువున
నీరయ్యె నతడు।విశ్వసౌభ్రాత్రవాక్కళావిలసనమున॥

హృదయపాత్రంబులోని దుర్వికృతి యనెడి। కసటు
నీటను బడుచుండ గతకమంత । గనుపడగ జొచ్చె
నుత్తరక్షణమునందు । మానసవికారపరిణామమల
విశుద్ధి॥

మతధర్మప్రథితప్రబోధమను భీమప్రజ్వలద్బాణము।
ద్ధతి నేతెంచగ గాంధిశిష్యుడగు కందర్పున్ విలోకించి
యం । చిత సంబంధుడు క్రోధసేవకుడు కించి
చ్చౌర్యముం జూపి త । ద్గతి బోయెం — బ్రభు
భక్తి యిట్టిదియె కాదా సేవకశ్రేణికిన్॥

చిత్తము గాడిపాఱఁగ గృశించిన దృష్టులనోడ్చు
మోమునన్। నెత్తురుచుక్కలేక రజనీచరుడేమొ
గొణుంగుచున్ శిరం। బెత్తక కన్నొబమల్ ముడిచి
యేగుచు బల్కెనుగాపుగత్తెతో । «నొత్తిడిపెట్టు"
మంచు «జలమెప్ప నయూన భయూన జానకిన్"॥

* వ॥ వెండియునాసన్ననిర్వాణంబగు దీపం బొక్క
పరివృద్ధియగువితంబున సీతాదేవితో నతశిరస్కుండై
'రెండుమాసంబు లవధి నొసంగితి. ఈమనఃకాఠి
న్యంబే నీ జీవితాభీష్టఫలవృంతంబు పరిత్రుటితం
బొనర్చుం గాక' యని బెదరించి నిజగృహాభి
ముఖుండై సనియె. అనంతరంబున రాజాజ్ఞాబద్ధ
లైన రాక్షసాంగనలు ద్విగుణీకృతపారుష్యంబున
నా లోకమాతను వివిధోపాయరచనావైశద్యంబున
నష్టాకుల పెట్టుచుండిరి. హిరణ్యకశిపునిచే వంతలం
బడు ప్రహ్లాదుని తెఱంగున నా సాధ్వీమణియు
వారిదుర్వాక్యబాణంబులలో నలగుచుండినను
శ్రీరామనామధ్యానంబు వీసరవోనీక సేయుచు
ననుక్షణంబు దత్క్షేమం బెట్లు విందునా యని యను
కొనుచు బలవించుచుండ గొంతసేపటికి నారక్కసి
మూకలు నిద్రాపారవశ్యంబునం బడియుండు
నవసరంబున.

అధ్యాయము 3.

హనుమంతు డుంగర మిచ్చుట
ఆతని రామభక్తి — చేష్టలు

అమ్మరు ద్రొక్కి లోన దనుజాభిముఖప్రదరాయ
మానవా। క్యమ్ముల ధీరతం బ్రకృతియంతయు
నిద్దురవోవుచుండ గా। నమ్మెనరింపసాగె గపి
నాథుడు రాముని సత్కథావిధా। నమ్మును గీచు
కారరణనస్ఫుటకాకలికాభరమ్మునన్॥

— ♦ హనుమంతుడు రామకథను గానము సేయుట ♦ —

కల డుల్లోకయశోవిరాజితుడు లోకక్షేమకృత్కార్య
ని। శ్చలు డాదిత్యసమానవిక్రముడు చంచత్ఖడ్గధారా
విని।ర్గళదాభీలవిరోధికంఠగతరక్తస్రావసంతూళితో।
జ్వలసంగ్రామధరిత్రియా దశరథాత్మనేత భూ
మండలిన్॥

ఆతనిపుత్రకుండువినయాన్వితు డున్న నరేంద్రకోటిలో
నీతికి ధర్మవర్తనమనీషకు బెట్టినపేరు సుందరీ । జాతి
కనుంగుసోదరుడు చల్లనిచూపుల యందగాడు వి ।
ఖ్యాతుడు రామభద్రుడు వికస్వరబాహుపరాక్రముం
డిలన్ ॥

కల రతనికిసోదరులు లక్ష్మణుడనంగ । భరతశత్రుఘ్ను
లనగ దోర్బలసమగ్రు । లన్నగారికి 'దాసోహ'
మను వినీతి । బీజమును బృథ్వి నాటిన వీరవరులు ॥

విశ్వామిత్రమహామునీంద్రుడు క్రతుస్వేచ్ఛావినోద
క్రియా । విధ్వంసంబడగించు దుష్టుల వనిన్ వేటాడ
శ్రీరామున । ప్రాశ్వోచ్ఛందుని దెచ్చి యజ్ఞము గాపం
బట్టించి నానావిధా । స్త్రైశ్వర్యంబు నొసంగుచున్
జనకరాజాస్థానముం జేర్చెన్ ॥

పంటలేజవరాలి సంబరపుబిడ్డ । కమల మఱురూపు
సీత బంగారుతల్లి । దాపుడు ధనంబు వరులహస్త
మున బెట్ట । జనకు డూరూర దెలిపె నుత్సవదినంబు

గృహమునందున్న చంద్రకిరీటు విల్లు। అతులబలా
సాధ్య మెక్కిడునట్టి రాచ। కొడమసింగంబు కై కొను
గుసుమగాత్రి। నెదురుకొనుడని మగల బన్నిదము
జఱచె

విచలత్పౌరుషు లెల్ల రొడు విధముగ వీక్షించి
నెమ్మోమునన్। శుచి మందస్మితచంద్రికారుచులు
సంశోభిల్ల గెంగేలి వే। ళ్లచివుళ్లంచుల నెత్తి విల్వి
ఱిచి బాలంగొన్న కోదండరా।ముచరిత్రంబు లనాథ
దీనజనతామోక్షప్రదంబుల్ గదా॥

అని కీర్తించుచు మెల్లగాదిగి విచారాశ్చర్యసందేహ
సం। జనితాలక్ష్యత లొప్ప జూచు జననిన్ సాధ్విన్
సమీపించి రా। మునికిన్ క్షేమమటంచు బల్కుచు
బదమ్ముల్ సూచి చేగట్టి ని। ల్చెను శాఖామృగ
జాతి వీరహనుమత్సింహంబు మైగూనుతోన్॥

* వ॥ అంత సంభ్రమాశ్చర్యభయయుక్తయయిన
మైధిలి ధైర్యంబు వహించి మర్కటేశ్వరుం గని
యెవ్వరీవని పృచ్ఛసేయ నతండును,

హనుమంతుడు :—

అమ్మా! సీతమతల్లి! నీవిభుడు లోకారాధ్యు
డిక్ష్వాకువంశ శమ్ముం బావనముంబొనర్చిన యశ
శ్చంద్రుండు రాముండు నీ తన్నమ్ముమ్ము మానస
వర్తి నాకతని పాదాంభోజయుగ్మంపు ధ్యా నమ్మే
కూడునుగుడ్డనుమ్మిహనుమన్నాముండమీదాసుడ&

సీత :—

ఇమ్ముగ బల్కుచుంటివి మహీపతిరావణుడంపినట్టి రే
డ్రిమ్మరు కామవర్తివో పతివ్రతశక్తి నెఱుంగనట్టి భూ
తమ్మవో స్వామిభక్తుడవో— తథ్యమెయానెడ
స్వాగతమ్ము నే । నమ్మగజాల నెద్ది నరనాథులతో
గపి కెట్లు స్నేహముల్ ॥

హనుమంతుడు :—

వ్యోమ సంచారభాసి సూర్యునికి గ్రింద । సరసి
బద్మిని కేభంగి సఖ్యమమరె దనుపుటాటల జాతి
భేదంబు లేదు । పుణ్యపూరుషగుణనదీపులినసీమ॥

అని మదిలోని సంశయభయంబుల నూడ్చుచు
రామచంద్ర హ । స్తనలినశాఖికం దనరు శైత్య
గుణావహామా పదాఱు వ । న్నెనవకపుంబసిండి
జగనిద్దపుఱాజిగిముద్దుటుంగరం। బును వినయంపు
గూను పలుపోకలతోఁగపి యిచ్చె దల్లికిన్ ॥

ఇచ్చినతోడనే పులకలెత్తి మహోత్పలపత్త్రనేత్రముల్
విచ్చిపసందుముచ్చుపని బేర్చినబంగరుకొండకందరం।
బచ్చుపడంగ వాదెఱచి యద్భుతభావఝరీ
ప్రవాహముం । జెచ్చెర గ్రుమ్మరించుచును జిత్తము
త్రొక్కిసలాడుచుండగన్ ॥

మల్లెపూమొగ్గపంటి నిర్మల మయూఖ । కందళం
బగు చిఱునవ్వు చింది చింది । గండఫలకమ్ము
నెత్తమ్ము కడచి పాఱి । లేమ తడికంటఁ గనె
నంగుళీయకంబు॥

సమ్మదమార సారఘనసారపటీర తుషారపూర
శై । త్యమ్మున నుండు సౌఖ్యగతి నందుచు జానకి
దేవతా ప్రసా । దమ్ము విధమ్ము దోప గనుదమ్ముల
కుంగర మద్దికొంచు దా । నమ్మిక పుట్టి చూపె
బ్రియనాథకథాశ్రవణాభిలాషమున్ ॥

—◆ రాముడు సీతాదేవినుండి విడిపోయిన కథ హనుమంతుడు చెప్పుట ◆—

హనుమంతుడు:—

భవదుత్కంఠ నెఱింగి ప్రేముడి ధనుర్బాణాను
సంధానుడై । జవమొప్పం జని మాయలేడికొఱ
కాసాంద్రాటవీభూములన్ । వివిధాధ్వాంతరవక్ర
ధావనవిధానిష్ణాతు మారీచదా । నవు నొక్కమ్మడి
గూల్చె రాఘవు డవంధ్యంబైన బాణంబునన్ ॥

శరవిద్ధుఁడు మాయాగుణ । పరిణత మారీచు
డై ణబంధురభావం । బఱుగగ "హా! లక్ష్మణా!"
యనె । హరిదంతము పిక్కటిల్ల నవసానమునన్ ॥

* వ॥ పూర్వోక్తవిషయంబువిని సీతాదేవి, 100

సీత:—

అదె కాఁబోలు నెఱుంగ కాయసురమాయల్
"నామనోభర్త కా । పద ముట్టెం బద" మంచు
గాఢతమదుర్భాషల్ వకాణించినా । డదిరా!

లక్ష్మణు బంపితిఁ వని కవశ్యప్రాపణీయంబుగా।
గ దలంచెఁ విధి యీగతిం బడితి; నాకర్మంబు
భక్తాగ్రణీ॥

హనుమంతుడు:—

* వ॥ అంత శ్రీరాముండును బర్ణశాలాభ్యంతరంబు సొచ్చి భవద్దర్శనం బపేక్షింప నెందునుంగానమికి నిరవధికచింతాశ్చర్యసంభ్రమంబులం జిక్కి నానా ప్రదేశంబుల గుట్టల దరుల లతానికుంజంబుల నారసి యారసి విసివి వేసారి కలంగంబడి ప్రేమావేశసూచకంబయిన చేతనాచేతనతారతమ్యజ్ఞాన రాహిత్యంబునవివిధపాదపగుల్మలతావితానంబులను శశహరిణాదిజంతుసంతానంబులను నుపలక్షించి కాంతాదర్శనంబు గూర్చి పృచ్ఛ సేయుచు భవద్వియోగరజ్జువుచే నీడ్వంబడుచు సోదరానునయాలాపంబులకు బెడచెవిం బెట్టుచు నుమ్మలించుచు లక్ష్మణునితో దక్షిణదిగభిముఖుండై వచ్చుచు॥

దశరథరాజచంద్రము పరిధానసఖుండు ఖగాభిజాత్య
సాధ్వసుడు ప్రజానిపీడననిశాటమహాంబుదకష్టకృద్గరు
ద్వశదసమీరవేగుడు వివేకి జటాయువు నిన్నుఁ గూర్చి
యా। దశముఖు దాకి చేడ్పడిన తాతసమానుడు
గానిపింపగఁ॥

* వ॥ వారిర్వురును దెలిపికొని సాష్టాంగపడి లేచి ప్రసంగించుచుండ నతండు॥

“ లంకకు జేర్చె జానకిని లక్ష్మణ! రామ! వదుండు పోయె నీ । వంకనె రావణుం” డనుచు వాని భయం కరచంద్రహాసఘా । తాంకము లెన్నొ చూపుచు గళానువు గాగ భవద్విభుండు ని। శ్శంకత జేసిబో దహావసంస్కృతి బేమిమరసార్ద్రచిత్తుడై ॥

* వ॥ అంత గొంతదూరముననడచి మార్గంబునందు గ్రూరదానవు లనేకుల నతిక్రమించి పోయి॥

విపులంబైన శరీరమందున భుజావిక్షేపసంరంభుడై । యుపరోధించు కబంధరాక్షసుడు బాహుచ్ఛేదితుం డౌచు నే । ల పయిం గూలుచు రామ లక్ష్మణు లతో, “ లంకాపతిం ద్రుంపగా । కపి సుగ్రీవుని జెల్మి మే” లనె విముక్తద్వేష భావంబున౯ ॥

* వ॥ సుమనోయుక్తుండై సేసిన యాతని పలుకు ననుసరించి వా రిర్వురుం జని చని॥

ఋశ్యమూకాద్రిపరిసరోర్వీజపఙ్క్తి । నీడలఁ విశ్ర
మించిన జాడ జూచి । ప్రభుడు సుగ్రీవు డంప
నారాయణాంశ । జనితరాఘవదివ్యదర్శనముగంటి॥

* వ॥ నేను నా విషయంబు దెలుపుడు సేసికొని వారి వృత్తాంతము బారసి పరస్పరస్నేహాభిసూచక సల్లాపంబులం దుండి యనంతరము వారిని సుగ్రీవ సామీప్యంబునకుం గొనివచ్చి గాఢమైత్రిం గలిగించితి, అంతట సుగ్రీవుండు మున్ను లంకాభిముఖంబుగాఁ బోయిన నీచేత విడువంబడిన నగల మూటం జూప నీపతి దుఃఖానందంబులం జొక్కె. పిమ్మట వాలిచే గావింపబడిన రాజ్యనిజదారసంగ్రహంబును గూర్చి కపిరాజు స్పష్టంబుగ దెలుప బాహావిక్రమానలజ్వాలికలం బ్రజ్వలించుచుండిన యా వాలినిం గూర్చి కుపితుండయి శ్రీరాముడు తగు సాయం బొనర్తునని పల్కె నాతండును సంతసించి దానికి బ్రత్యుపకారంబుగా సీతాదేవి విషయంబున యథాశక్తి సాయం బొనర్తు నని వాగ్దానం బొనర్చె. కొన్నిదినంబులు గడవంబడుడు బ్రతిజ్ఞాబద్ధుండయిన రాముండు వాలి వధంబు నేసి సుగ్రీవుని సంతృప్తుం జేయ నతండును శ్రీరామ

స్నేహం బత్యంతభక్తిగా బరిణమించిన నన్ను జీర
బంచి సీతాన్వేషణంబు గావించి చూచి రమ్మని
యానతిచ్చె. అమితసంతోషంబున నేనును నభి
జ్ఞానార్థంబు భవన్నాథుం డిచ్చిన రత్నాంగుళీయ
కంబును గొని యీపురంబంతయు నన్వేషించి
కొన కీయారామంబు బ్రవేశించి యదృష్టవశంబున
దల్లీ! భవద్దర్శనంబు సేసి కృతార్థుండనైతి; మఱియు
నింతకుమున్ను నీతోడి రావణుని సంభాషణంబును
విని హృదయంబు కలంగి కోపోద్దీపితంబు గాగా
ధైర్యంబున నీ వాడిన మార్వల్కులకు శాంతిం
చుచు నిట్లు కడపి రక్కసుండు స్వగృహోన్ముఖుం
డగుట గని నీదరింజేరి నీ విమలపాదకమలంబులకు
బ్రణామంబు గావించి తెలిపికొన సాహసించితి
నమ్మా! నీయవస్థ పాషాణకఠినంబయిన హృద
యంబునుగూడ గరగింప నోపును.

ఆకలమున్ భుజించిన భయావహమౌ గహనాంత
రంబునం । గోకిలశారికామధురకూజితముల్ పలు
చోట్ల ద్రిప్పి యు । త్రాకుల వెట్టినం బడక లోనని
యా బడినేల జెంగుపై । మేకొని వ్రాలినన్ —
బతి సమీపగతుం డటవిం గృశోదరీ !

* వ॥ అమ్మా! పతిసన్నికర్షం బెడమైన నీ యిప్పటి యవస్థ మిక్కిలి శోచనీయము. మఱియును॥

మునుల పవిత్రగేహముల ముంగిట నింబమహీజ
వాటికల్ । పెనచెడు చల్లనీడ నుపవిష్టులరై నిగ
మాంతసూత్రముల్ । విని పరమాత్మచింతనము
వేడుక గాంచ దలంచు మీ రిటుల్ । గనవలసెం
గదా బ్రతుకు గష్టము మాదృశులట్లు దల్లిరో!

భావాతీతవిలాసభాసురపరబ్రహ్మానుసంధానుడా ।
జీవన్ముక్తుడు లోకసంగ్రహకృతాశేషార్థనైష్కర్మ్యస్థి
ర । తావిజ్ఞుం డగు యోగి నీజనకు డిక్ష్వాకుస్ఫుర
ద్వంశుడా । దేవస్తుత్యుడు మామగారు జననీ!
దివ్యస్థితుల్ నీకథల్॥

జీవితావశ్యకాఖిలాస్తిక్యబుద్ధి । బ్రాణి యాత్మో
ద్ధరణ మూన్చు పంటవలతి । నిన్ను గడుపార గనె
నయోనిజవు నీవు । బహుళదుఃఖానుభవమహో
పద్రవములె!

సింహాసనారోహసిద్ధుల మిముజూచి కైకయ నవు
డేల కన్నుగుట్టె । దయుఖోవగనేల దశరథా
వనిపాల పుత్రస్నుషా ప్రేమపూరణంబు । వర
భోక్తృకుల శూర్పణఖ కేల ప్రభవించె శ్రీరామ
మోహైకచిత్రవిక్రృతి । పతివోవ లేడికై పర్ణశాల
నదేల లక్ష్మణార్యుని కుపాలంభనిహతి । అతుల
దురదృష్టకల్పనాధ్యాయ మేటి । వ్రాయుచుండెను
విధి చరిత్రంబు నీకు । లోకనీతి జనించు మీ పోక
లందె । అమ్మ ! సీతామహాదేవి ! యడలకమ్మ !

నీపదసంవాహనమునకై పరిచారికలు గాగ ఘటి
యింప నచిం । త్యాపాత్రలు గద వీరా । నీపయి
వెలిగింత్రు కావు నిర్మలచరితా॥

హృదయముం జేర్చి రాఘవమహీపతిపాదసరోరుహ
ద్వయిగా । పదములపాశశాల ననిశం బిడ జేసెద
విట్లు బంధనా । స్పదబహుకష్ట సంసృతి విచారపథి
శ్రములైనవారికిన్ । సదయవు — రామనామ కల
శంబున జ్ఞానసుధారసంబులన్ ॥

పాపాపనోదకం బగు । నీ పతినామోచ్చరణము
నిరుపమభక్తిం । జేపట్టితి వెంతయు న । మ్మా !
పోవిడువకు మనాథమార్గం బదియే॥

పతివియోగాక్రాంతబాధానుభవలకు రామనామంబె
ధైర్యప్రసాది । దేహోద్ధరవ్యాధిదీర్ఘార్తులకునెల్ల
రామనామంబె దురాయికట్టు । సంసారమృగతృష్ణ
జను మూఢబుద్ధికి రామనామము సుమార్గప్రదర్శి ।
ప్రబల కామక్రోధపారతంత్ర్యమునకు రామనామంబె
స్వారాజ్యలక్ష్మి । సాధనచతుష్టయ క్షీరసాగర
మున । రామనామంబె దరిజేర్చు రమ్యనౌక ।
రామనామం బనాథుల కామధేను । వమృతభాండో
పలబ్ధి పోనాడకమ్మ !

*. వ॥ అని సీతాదేవిని సంబోధించి సబాష్పోద్గ
మంబుగా సానుక్రోశంబుగా నుగ్గడించి నిరంతర
రామనామోచ్చరణవృష్టి గ్రీడారతుండగు బాల
కునిం బోలి కపికులవరుండు తడియు సుకంబును
ప్రత్యక్షంబుగా ననుభవించుచుండె నంత॥

సీత:—

జాతికి భిన్నుడై ప్రభువిశాలసుఖంబుల గోలుపోయి
క్రూ।రాతతదుర్గమాటవులయందు జరించు బికారి
రాముపై । గోతులజాతిపెగ్గడకు గూరిమిపుట్టుట
మా యదృష్ట మ।య్యా ! తగునట్లు దీర్పగలమా
భవదీయఋణానుబంధము-?

ఆవలియొడ్డునుండి లవణాబ్ధినభఃకుహరాంతరాళ
ఘో।రావధి నింతదూరము ననాశ్రయతం గోని
గాలియూతతో । నీవిధి దిక్కుమాలి పరునింట
వసించిన పేదరాలితో । నేవొ వచింపవచ్చితి
వహీనబలా ! కొను నా నమస్కృతుల్॥

* వ॥ అని సీత నమస్కారం బొనర్ప భక్తుం డగు
హనుమంతుం డలజడిపడి॥

హనుమంతుడు:—

అమ్మ ! సీతామహాదేవి ! యలచినావు । పనులు
సేసెడి పాదసేవకుని కిపుడు । హీనజాతివానికి నమ
స్కృతు లొనర్చి తల్లి ! దీవింపు దాసుని తప్పు
గాచి॥

మొద లెటులో మహాపురుషపుంగవదర్శనభాగ్య
మబ్బె నా।హృదయము తత్స్వరూపము గ్రహించి
గ్రహించి జగత్పవిత్రుగా।గ దెలియగా సమక్ష
మున గన్నుల గట్టు శమక్షమాదికా । భ్యుదయ
ముపాస్యదేవతగ ముగ్ధతనమ్మితి రాఘవేశ్వరుఁ॥

అమలకరుణానుమేయభావాంబువులకు । నావ
హిల్లెను భక్తిభావాంకురములు । ప్రథమదర్శనవేళా
ప్రభావ మద్ది । బిడ్డప్రేమముడి గద భక్తి పేద తల్లి !

శ్రీరాముండె సమస్తకార్యఘటనాక్షేపక్రియాకర్త
యో।గారూఢోత్తములా ముముక్షుల కుపాస్య
బ్రహ్మ మాతండె యోం।కారాత్ముండు యథాను
చింతనము మోక్షంబుం బ్రసాదింప దీ।క్షారమ్యుం
డగు భక్తి కర్మరచనాజ్ఞానోదయా కృష్టుడై॥

దశరథాగ్రితనూజ తత్పరధ్యానంబె యనిశంబు
నాకు శ్వాసానిలంబు । శ్రీరామచంద్రాంఘ్రిసేవా
సుధాసార మీయనాయ్యునికి బానీయతృప్తి ।
కాకుత్స్థవంశ్యజాగ్రిద్దర్శనాభీష్ట పూర్తియే సృష్టాన్న

భోజనంబు। కౌసల్య కొమరుని కమనీయ కథలతో గానమ్మౌ విహృతిశృంగారవనము। భ్రాతృవాత్సల్యమును బిత్రుపరమభక్తి। బరిమళింపించినట్టి యా ప్రకృతిశిశువు। సరససల్లాపమే ప్రపంచంబు నాకు। నాకు బ్రాణం బతండె ధాత్రీకుమారి॥

ఆతనిబట్టి నీకును బదానతుఁడగు మిమువంటివారలగు నీతిపథానువర్తనులనిర్మలసేవలదన్నుభాగ్యము।మ్మా! తిరిపెంబు గోరుదు సముంచిత రామ కథాసుధారస। స్నాతు నొనర్చుచుఁ జనకనందిని! నన్ను బవిత్రుం జేయువే॥

ఇంతకు మున్ను శీతశిఖరీంద్రపుజీకటికోననుండి ని। ష్క్రాంతము గాంగనిర్ఝరము చాడ్పున గోకిలకంఠమార్దవా। త్యంతమనోహరత్వమున నమ్మరో! "రామ"ము నుచ్చరించి నా।స్వాంతమె కాక యీ ప్రకృతి సర్వము రామమయం బొనర్పవే॥

కేకిసలాడెదు శారీ। కేకినులకు గాయనులకు గీలించితి రా। మాకర్షకగీతంబులు। కాకులపాటలకు లెక్కకడమవి తల్లీ!

సురభిళాశోక మకరందభరము లాన। గర్ణికల నెక్కి చూడు ఝుంకారమాపి। తోరముగ నిల్చి శ్రావెడు నోరు దెఱచి। రామచారిత్రమధువు సారంగకులము॥

* వ॥ అని యిట్లు వా రిద్దరును గొంతవడి రామ విషయంబు సానందంబుగ సంభావణము గావించి కొనినయనంతరంబున హనుమ యామెకు ధైర్యంబు గలుపుచు,

చతురవీరాంగదజాంబవత్సుగ్రీవ ధైర్యమేరువులై యధ్వర్యుజనము। లోకసాంఘికబలప్రాకట్యమున కైన ధర్మసూత్రము సప్తతంతువహ్ని। మదరాక్ష సానీక హృదయశల్యం బైన లక్ష్మణుండు ధవిత్రి లాంచనంబు। పరిశుద్ధసామ్నాయ్య మరిభయంకర సైన్య బహుళబాహాబలప్రాభవంబు। ఆమహాత్ముడు రాముండు యజ్ఞకర్త। పూర్ణముగ నమ్ము నెలదినం బులలోన। నద్భుతముగ లంకాయాగ మతడు నేయు। బెంగపడకుము చకితసారంగనేత్రి!

"అంతటి దీర్ఘకాల మేటులా!" యనుకొన్న బదాబ్జ
సేవకుం । డంత యలంతి కాదు — తమ కాత్మ
జనించిన రామదర్శనం । బెంతటిసేపు లోనిది —
అహీనజవప్లవనంబుచే నోకే । గంతు మహాబ్ధిపై —
సమయకార్యవిధిజ్ఞుడ నమ్మ ! మైథిలీ !

సీత:—

వీరాగ్రేసరచక్రవర్తివి మదిఁ వీక్షించియీనమ్రతా
కారం బంచితసర్వశక్తికలనాగాంభీర్యసంపూర్ణతా
ధారేయుంబని నే గ్రహించితిని సద్యఃప్రాప్తలాభంబునన్ । శ్రీరామాత్త యశోంబరంబున మషీ
చిహ్నంబు సంభావ్యమే॥

దుర్లంఘ్యలవణపాథోరాశియుఁ దాటి రాము
జేరుట యథార్థంబె యనుము । పతిని గన్న
మొఱంగి సతిని దెచ్చిన రాక్షసాధముం డింక
నిందార్హుడగునె! ప్రాణేశబాహాపరాక్రమోద్ధురదీప్తి
బాటింప గల వీరపత్ని నేను । నామాటకేమి
కాంతామానరక్షణధర్మపాలనము కర్తవ్య మిపుడు

రావణుని మూర్చ నేత్రపర్వముగ జూచి । విజయ లక్ష్మిని గైకొను విభుని కెఱిగి । కంట దడిపెట్టి నెను వెంట గాని రాను । మర్కటేశ్వర ! నీమేలు మఱచిపోను॥

* వ॥ అందులకు మనఃపూర్వకాంగీకరణపురస్సరం బుగా నా ధర్మదేవత నభినందించి మఱల బయోధి గడచి రాఘవదర్శనంబు సేసి నీ క్షేమంబు నివే దింతు నని చెప్పి యాంజనేయుం డా దేవి నామం త్రణంబు సేయుచు సముద్రమధ్యస్థితలంకాపట్టణ సీతాసందర్శనంబు గూర్చి దాశరథి యనుమానింప కుండ నభిజ్ఞానవస్తువు ప్రసాదింపు మని తల్లి నడుగ నామె మణిప్రభాభాసమానం బయిన తన శిరో భూషణం బిడ నాతండును మహాప్రసాదం బని కన్నుల కద్దికొని యుత్తరీయాంచలంబున ముడి వైచికొని మఱియొక్క గుఱుతు రాముని యెదుట దెలుపుటకయి యనుగ్రహింపు మని వేడికొన వైదేహి కాకాసురవృత్తాంతంబు సవిస్తరమధురం బుగా బలికె. మఱియును॥

పర్ణశాలావాసబహుసౌఖ్యదినములు మానసానం
దంబు మఱవననుము। మాయామృగాహరణాయాస
మిచ్చిన పాపాత్మురాలి కీ ఫలమె యనుము। కరిత్ర
ధారావాహికముగాగ గన్నీటి నోడ్పని నిముసంబు
లుండవనుము। శ్రీ రామతారకోచ్చారణానందంబు
లాకలిదప్పుల నార్చెననుము। ఆశిరోనఖమును దదీ
యాకృతి గని। బంధముక్తికి ఘోరతపస్సు జేయు।
నీ యబల నికను ననుగ్రహింపుమనుము। వారి
పాదంబులకు నమస్కార మనుము॥

* వ॥ అని రామునిం గూర్చి వచియించి యనంత
రంబున గృతజ్ఞతాభిజ్ఞయు గరుణాతరంగితలోచ
నాంచలయు నయిన జానకీదేవి లక్ష్మణు నుద్దేశించి,

అన్నగారిపయి ప్రేమానుబంధము పేర్మి దండకా
రణ్యబాధలను బడితి। మతదీక్ష జేసితి మాకు మన
స్ఫూర్తి గమనీయభక్తి నిష్కామసేవ। సానవెట్టితి
భవత్సౌశీల్యరత్నంబు నుగ్రసంకటనికషోపలమున।
దలవాంచి నాదు పాదద్వంద్వమే కాని ముఖము
నెత్తని ధర్మమూర్తి వీవు। మఱది! లక్ష్మణ! యా
లేడిమాయ గనక। రాముని జేరుమని యనరాని

పలుకు । పలికి యుండిన వట్టి నిర్భాగ్యురాల ।
నే మొగంబున జూతువు నా మొగంబు॥

* వ॥ అని సకరుణంబుగా సాశ్రుభాషితంబుగా "నామాటల శ్రీరామలక్ష్మణులకు నివేదింపు" మనుడు నంజనాపుత్రుండు వల్లె యని యామె యనుమతిం గొని సాష్టాంగంబుగా నమస్కరించి పోవుచు నాత్మగతంబున.

కనుగొంటిం దుదకైన మానుషజగత్కాంతావతంసంబు నా । కనులాసించిన నోముపంట నకలంక ప్రాప్తనిర్వ్యాజదర్శనమాత్రంబున బాపముల్ దొలచు శ్రీరామావనీపాలచం । ద్రుని యర్ధాంగిని బంటలేబడతి కాన్పిం ధర్మసంకీర్తన॥

రఘుకులేశ్వరసేవానురాగఫలమె । జానకీదర్శనోత్థ భాస్వత్సుఖంబు । కార్యభారంబు నడలె; లంకాపురంబు । పట్టి చూచెద నింక దోర్బలసమృద్ధి॥

అని బాలోచితఖేలనానుసరణవ్యాలోలుడై యాత్మలో । ననుమానంబు — భయావలంబనము గుయ్యాడించి క్రీడించుచుం । డెను లంకాపురకేళికావనఫలస్నిగ్ధోరువృక్షంబులం । ఘనశాఖాతతిచారుచంక్రమవిధాకౌటిల్యకౌశల్యుడై ॥

జాతిసహజాభిలాష నిశ్చలితు డగుచు । మహిత
ఫలవృతవజ్రికొమ్మలను విఱచి । ఉబుసుపోకకు
రక్షాభటోత్కరముల । నతులబలశాలి యెల్లర
జితుకబోడిచె॥

* వ॥ అనంతరంబున వారందఱు హృదయనిహిత
శల్యాయమానమహితానుశయోద్వేగులై లంకా
పురాధీశ్వరు నెదుటం గలరూపంతయు నుద్ఘాటింప
నాతండును గోతిచేష్టల యలజడికి నబ్బురంబు
గాన్పించుచు గొడుకైన యింద్రజిత్తు నదేమో కను
గొమ్మని నిదేశింప నా వీరుండు హనుమత్సాహ
సంబును జూచి తలపడి గాటంబుగా బోరి పోరి
యోటమి పెట్టుకొనవలసివచ్చుటచే గడకు బ్రహ్మ
స్త్రప్రయోగంబు గావించినయెడ.

బ్రహ్మస్త్రంబును రాక్షసుం డనుపబ్రహ్మణ్యమూర్
బెట్టకా । బ్రహ్మజ్ఞుండగు రామదూత, నతి, సంభా
వించి తా దాపసా । జిహ్మోదగ్రనిరూఢి ద్రుంప
దగియుం జేరాక రామాక్షరీ । బ్రాహ్మీసంస్మృతి
బాధ నొందక బహిర్బంధాప్తి సూపెం గడుఱ్॥

* వ॥ అటుపయి నింద్రజిత్తు బద్ధుండైన హనుమ
ద్వీరసింహుని గొనిపోయి తాతయును లంకాధి
పతియు నయిన దశగ్రీవుని సన్నికర్షంబు సేర్చిన

రావణవృష్టుండయి మర్కటశ్రేష్ఠుండు నిజవృత్తాం
తం బంతయు జెప్పి సీతావిషయవాగ్వివాదంబు
సలిపి ధర్మోపదేశంబు గావించిన దనుజుండు రేగి
ముఖంబుతీండ్రింప వధోద్యుక్తుండయ్యె నంతవిభీషణ
వాక్యానుసరణంబున మానుకొని తుదకు లాంగూ
లంబునకు నిప్పు ముట్టింపు డని యానతీయ నను
చరులు వనచరవాలంబునకు యథోక్తప్రకారంబున
నగ్గి పెట్టి విడిచిరి. పదంపడి యా సామీరి
బంధంబులు సడలించుకొని రామనామ
ప్రభావంబునను నీ శల్లోలంబు విని సీతాదేవి
యనుగ్రహంబునను దనయందు వైశ్వానరుండు
చల్లబడుటకు సంతసించి వీధులెల్లం గలయం దిరు
గుచు విభీషణప్రాసాదంబు విడిచి తక్కంగల
రాక్షసగృహంబులన్నిటికి నిప్పంటించి పురంబంతయు
నిర్దగ్ధం బొనర్చుచు నార్చుచు బ్రళయకాలరుద్రుని
వితాన ఘోరక్రీడలం జేసి చేసి కట్టకడకు,

చేత స్త్రీవనిశాచరావసథనాశీభూతతావాంఛ నె।
ట్లో తగ్గించుచు నింటిగాలివడి వాలుందోకజల్లార్చి
నె। వాతాత్పర్యయుతుం డశోకవని సీవార్తల్ నివే
దించుచున్। సీతాదేవియనుజ్ఞ గైకొని చనెన్
శ్రీరామ సేవార్థియై॥ 151

